

Presa imigrației româno-maghiare în America

Romanian-Hungarian immigration press in America

ANDREI ANDÓ*

Abstract. In the research we conducted, we aimed to identify emigration newspapers, so that according to them we can make a mapping of immigrant communities and their main areas of interest. Since we are researching both the migration phenomenon of Romanians and Hungarians from the west of present-day Transylvania, our research includes both ethnic groups, trying a comparative analysis of them. In the appendix we publish the newspaper headlines that we managed to identify during the research.

The research of the publications shows that the Hungarian emigration press was more diversified than the Romanian emigrant press and was a priority on the principles of market economy, while the Romanian one was mainly grouped around churches and had a more pronounced confessional accent. The number of Hungarian publications was higher, and Hungarian-language newspapers were spread over a wider territory. In many cases, publishing newspapers was the prerogative of a single person and not of a group of investors, which led to the sporadic nature of some publications, conditioned by the material situation of the owner.

The emigration press had a well-developed patriotic component, also addressing local current issues in the hometowns of emigrants. Concentrations of intellectuals were created around some newspapers, with firm opinions, most often critical of the „home” situation. These publications also represented a forum for the Transylvanian elite to address emigrants. Newspapers lobbied, in some cases, to support the national cause of those at home, either in the run-up to or during the Great Union (Romanian press) or during the Trianon Treaty and its decisions (the Hungarian press, noting that and the Romanian press closely followed the evolution of the debates in Paris and pleaded the Romanian cause).

Keywords: newspapers, magazines, immigrants, community, culture.

* Asistent universitar dr., Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, andreiando@gmail.com.

Introducere. Imperiul Austro-Ungar a fost unul dintre marii „furnizori” de emigranți peste Ocean, în perioada 1867–1920. Comunitățile de imigranți s-au grupat în jurul unor orașe din proximitatea porturilor și și-au creat instituții proprii, de regulă grupate în jurul noilor biserici pe care și le-au înființat. Presa s-a dezvoltat organic în aceste comunități, nu numai ca mijloc de informare în masă, ci și ca instrument de propagare a culturii și limbii materne. În cercetarea pe care am realizat-o, ne-am propus identificarea ziarelor emigrației, pentru ca în funcție de acestea să realizăm o hartă a comunităților de imigranți și a zonelor lor principale de interes. Întrucât cercetăm atât fenomenul migraționist al românilor, cât și al maghiarilor din vestul actualei Transilvanii, cercetarea noastră cuprinde ambele etnii, încercând și o analiză comparată a acestora. În anexă publicăm titlurile de ziare pe care am reușit să le identificăm pe parcursul cercetării.

Presa imigrației româno-maghiare în America

Istoricul Ilie Rad susține că presa „cea mai bogată, puternică și variată” a emigrației românești se regăsește în Statele Unite, iar fenomenul este explicabil prin amploarea emigrației românești peste ocean, mai ales la începutul secolului XX și după al Doilea Război Mondial¹. Presa emigrației este în strânsă legătură cu vestul actualei României. Primul ziar cunoscut în limba maghiară – *Magyar Száműzöttek Lapja* – a fost editat de un arădean, Kornis Károly.

Și cel mai important ziar al emigrației maghiare, *Amerikai Magyar Népszava*, este conectat la vestul actualei României. În anul 1909, în numărul aniversar, de zece ani, al publicației, unul dintre susținătorii gazetei, avocatul arădean Barabás Béla, care avea să devină comite suprem al Aradului, este printre cele opt personalități ale lumii maghiare selectate de publicație pentru a transmite un mesaj cititorilor săi². Asta ne indică și faptul că există un bazin de cititori ai celui mai mare ziar maghiar din America pentru care numele arădeanului Barabás Béla nu este străin.

Primul ziar românesc consistent, *Românul*, a fost editat de un preot de la Cenad, (astăzi) județul Timiș, Epaminonda Lucaciu. Procuratura din Oradea îl va trimite în judecată pe tatăl lui Epaminonda Lucaciu, memorandistul Vasile Lucaciu, pentru aspecte legate de activitatea de peste Ocean a fiului său. Ziarul *Românul*, de la Arad, a susținut cauza lui Vasile Lucaciu, iar în instanță acesta a fost apărat de avocatul arădean Ștefan Cicio Pop.

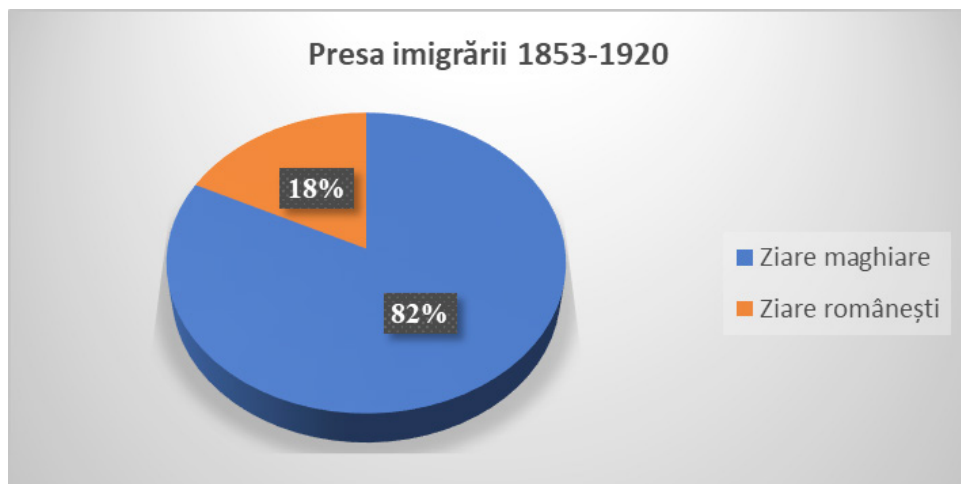
¹ Ilie Rad, *Aspecte ale presei românești din exil (cu referire la presa din SUA și din Israel)*, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu Mureș, 2007, p. 89.

² *Amerikai Magyar Népszava – Szabadság Az Amerikai Magyar Népszava Jubileumi Diszalbuma*, New York, 1909, p. 13.

Al doilea ziar românesc important, *America*, a fost editat de fostul stareț al mănăstirii Hodoș-Bodrog (astăzi în jud. Arad), Moise Balea.

Am realizat o analiză a ziarelor de limbă română și maghiară ale emigrației, în perioada 1853 (când indentificăm prima publicație) – 1920, perioadă care include și reperul „*new immigration*” (definit care atare de Comisia de Imigrări a Senatului American într-un raport al intervalului de timp 1890–1911, interval în care crește exponențial numărul imigranților din Imperiul Austro-Ungar). Analiza ne ajută să ne formăm o perspectivă asupra punctelor de interes ale emigrației, respectiv a zonelor în care s-a concentrat un număr consistent de etnici români și maghiari, care să poată susține o publicație. Nu avem date certe referitoare la zona de proveniență a emigranților, dar am identificat informații referitoare la fondatorii unor ziare române și maghiare, originari din vestul actualei Româanii.

Din centralizarea publicațiilor (acolo unde am avut acces la locul de apariție al ziarelor), putem concluziona că presa maghiară, cu 182 de titluri în perioada de referință, este mult mai prezentă în spațiul public decât presa românească, cu 34 de titluri. Ca metodă de lucru, nu am luat în considerare ca publicații noi ziarele cu denumirea schimbată din diferite cauze, cum ar fi schimbarea de proprietar sau de acționari. Primul ziar maghiar apare în anul 1853, în timp ce primul ziar românesc apare în 1900.

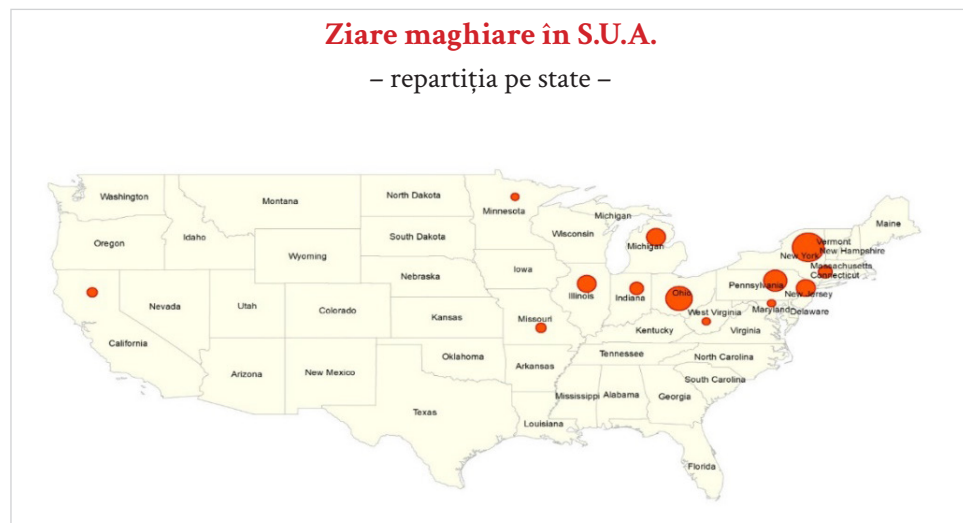

Notă: Tabelul relevă proporția presă în limba maghiară/presă în limba română

Din punct de vedere al spațialității, în perioada de referință am identificat 39 de publicații românești în 5 state³: Ohio (18), New York (7), Illinois (5),

³ Locul de editare a trei publicații, *Pribeagul*, *România* și *România Nouă* nu am reușit să îl identificăm.

Michigan (5), West Virginia (1). Publicații maghiare am identificat un număr de 182, în 13 state: New York (65), New Jersey (13), Pennsylvania (28), Ohio (44), Connecticut (4), Illinois (8), Indiana (4), California (2), Michigan (8), Missouri (3), Minnesota (1), West Virginia (1), Maryland (1).

Această polarizare a presei ne permite să constatăm o concentrare de migranți români și maghiari în zona coastei estice a Statelor Unite, în special în New York, Ohio, Pennsylvania și Illinois. În lucrarea *Românii în America*, Șerban Drutzu găsește o explicație a acestei aglomerări: industrializarea statelor Ohio, Pennsylvania, Illinois, Michigan și New Jersey, „minele și producția lor colosală în fier și oțel lucrat și nelucrat”⁴. Aceași sursă îi portretizează pe imigranți cu preponderență ca agricultori, muncitori necalificați, atrași de oportunitatea muncii în marile întreprinderi care nu le solicită nici cunoștințe de limbă, nici specializare, ci forță brută⁵. Ziarul *America* scria, în anul 1906, că majoritatea covârșitoare a celor 40.000 de imigranți români prestează munci necalificate în fabrici sau în subteran⁶.

Din cercetarea realizată, am identificat faptul că numărul cel mai mare de ziare românești a apărut în anul 1917, iar cele mai multe ziare maghiare au apărut în anul 1901. Deși existența unora a fost efemeră și nu a depășit un an de zile, înființarea lor este totuși un semnal al forței Diasporei în perioada respectivă. Cele mai multe publicații sunt finanțate chiar de editorul lor, care realizează investiția în presă fie ca o afacere în sine, fie își înființează un ziar ca platformă de promovare a unei alte investiții.

⁴ Șerban Drutzu, *Românii în America*, Chicago, Tipografia S. Alexandru, 1922, p. 36.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *America*, 1 septembrie 1906.

*Hit*¹⁴ (Perth Amboy), *Amerikai Magyar Református Naptár*¹⁵ (Pennsylvania); Ziare-apendice ale unor afaceri, înființate cu scopul principal de promovare a afacerii respective: *Haraszthy Magyarjai*¹⁶ (Santa Rosa); Ziare organizaționale, ale unor asociații profesionale: *Magyar Bányászlap*¹⁷ (New York), *Posta* (New York), *Egyleti Élet*¹⁸ (New York), *Magyar Farmer*¹⁹ (Winnipeg); Ziare înființate în scop de business: *America* (Cleveland), *Amerikai Magyar Népszava*²⁰, *New Yorki Napló*²¹ (New York); Reviste de satiră și umor: *Urzica* (Weirton, West Virginia), *Calicul Român*, *Allright*²², *La coș*, *Pity Palaty*²³ (New York), *Dongó*²⁴ (Cleveland), *Darázs*²⁵ (Passaic), *Garabonciás*²⁶ (Cleveland), *Sátán*²⁷ (New York); Reviste pentru femei: *Takarékos Háziasszony Újságja*²⁸ (Detroit); Ziare-manifest, conectate la mișcări politice: *Muncitorul*, *Dreptatea* (Chicago, Illinois), *Szabadságharcos*²⁹ (Union City), *Igazság*³⁰ (So. Bend), *Haladás*³¹ (Cleveland), *Úttörő*³² (Buffalo), *Egyenlőség*³³ (Philadelphia), *Előre*³⁴ (New York), *Népakarat*³⁵ (New York); Reviste literare: *Amerikai Magyar Magazin*³⁶ (Philadelphia), *Képes Családi Lapok*³⁷ (New York), *America Literară*.

Unele dintre aceste ziare duc mai departe tradiția presei din țara de baștină, de unde editorul a emigrat peste Ocean. Este cazul, de exemplu, al publicațiilor *Tribuna* (Cleveland-Ohio) sau *A halva született eleven ujság*³⁸

¹⁴ *Credința*, lb. magh.

¹⁵ *Calendarul reformatilor maghiari din America*, lb. magh.

¹⁶ *Maghiarii lui Haraszthy*, lb. magh.

¹⁷ *Ziarul maghiar al minerilor*, lb. magh.

¹⁸ *Viața asociației*, lb. magh.

¹⁹ *Agricultorul maghiar*, lb. magh.

²⁰ *Glasul poporului maghiar*, lb. magh.

²¹ *Jurnal de New York*, lb. magh.

²² *În regulă*, lb. engl.

²³ *Pitpalac*, lb. magh.

²⁴ *Bondarul*, lb. magh.

²⁵ *Viespea*, lb. magh.

²⁶ *Magicianul*, lb. magh.

²⁷ *Satana*, lb. magh.

²⁸ *Ziarul gospodinelor cumpătate*, lb. magh.

²⁹ *Luptătorul pentru libertate*, lb. magh.

³⁰ *Adevărul*, lb. magh.

³¹ *Evoluția*, lb. magh.

³² *Pionierul*, lb. magh.

³³ *Egalitatea*, lb. magh.

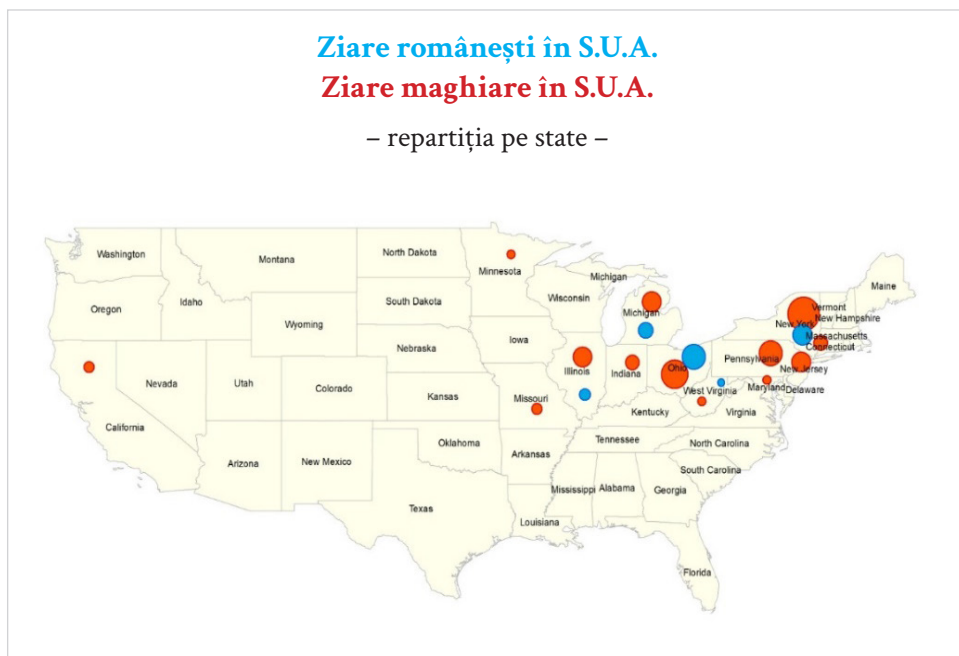
³⁴ *Înainte*, lb. magh.

³⁵ *Voința poporului*, lb. magh.

³⁶ *Revista maghiară din America*, lb. magh.

³⁷ *Revista ilustrată de familie*, lb. magh.

³⁸ *Ziarul viu născut mort*, lb. magh.

(New York). *Tribuna* este un ziar-tribut înființat pentru promovarea ideilor *Tribunei* de la Sibiu, după desființarea acesteia, iar *A halva született eleven ujság* propagă tradiția începută la Cluj, cu primul număr al ziarului *Eleven Ujság*, din 7 februarie 1877³⁹.

Presa românească este „responsabilă”, susține Drutză, de faptul că românii din America nu învață limba engleză, pentru că primesc toate informațiile necesare în limba maternă. În opinia noastră, motivul pentru care imigranții învață mai greu sau, în unele cazuri, deloc, limba engleză, se datorează altor condiții:

În primul rând, faptului că majoritatea trăiesc în comunități autonome. Până și ciobanii din Montana, bunăoară, formează o microsocietate românească, în care își folosesc limba maternă. Nicolae Tarcea, șeful ciobanilor români din Montana, a mărturisit pentru ziarul *Românul* că între lunile martie-mai 1908 a angajat un număr de 81 de ciobani români, iar numărul total al ciobanilor români în Montana se ridica la 150⁴⁰.

În al doilea rând, majoritatea imigranților veneau pe perioadă determinată în America, ceea ce îi motiva să caute compania vorbitorilor de limba română

³⁹ Lakatos Eva, *100 éves az Eleven Ujság*, disponibil la http://epa.oszk.hu/00000/00021/00338/pdf/MKSZ_EPA00021_1988_104_04_274-283.pdf, accesat în data de 23.04.2021, ora 15.40.

⁴⁰ Lucian Boia, *On the history of Rumanian immigration to America, 1900–1918*, in Keith, Hitchins, *Rumanian studies, an international annual of the humanities and social sciences*, vol. III, 1973–1975, Editura E. J. Brill, Leiden, 1976, p. 237.

cu care pot socializa imediat, fără un efort suplimentar în perioada petrecută peste Ocean. Unii dintre imigranți au o educație precară și nu reușesc să compatibilizeze cele două culturi (cea de origine și cea de împrumut) nici măcar la nivel lexical – „Americanul abia dacă ghicește unele din aceste cuvinte mutilate, schimbate sau pronunțate numai pe jumătate. Și să nu se uite că acest fel de a vorbi nu este cauzat de faptul că „persoanele” au uitat limba lor, nu, fiindcă ele nu pot spune corect în englezește ceia ce spun incorect în românește.”⁴¹.

În al treilea rând, vârsta unora dintre imigranți nu le-a permis deprinderea limbii engleze la nivelul la care să poată susține conversații elaborate în engleză.

În mod organic există o influență a limbii noi asupra limbii materne, determinată de contactul cotidian cu societatea americană. Asimilarea anglicismelor în vorbirea curentă creează chiar situații ilare, una dintre ele remarcată și de Drutză:

„Un glumeț a publicat în *Calendarul Ziarului America pe 1922*, o conversație între două românce din America. A făcut-o, zice el, ca să arate și celor de acasă cum vorbesc ai noștri în acea țară și spre lămurire merită să citez câteva fraze:

„ – Și ce ai de gând să faci când o ieși din giel? (jail – închisoare – e vorba de soțul interogatei).

– Uel, ai dono (Well, I don't know – Deh! Eu știu) o să văd.

– Dacă te lasă?

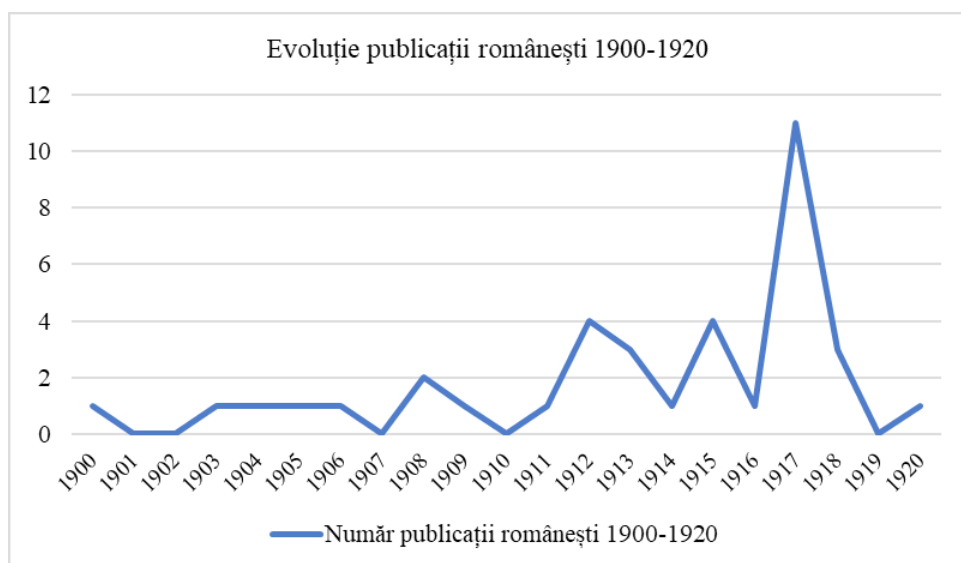
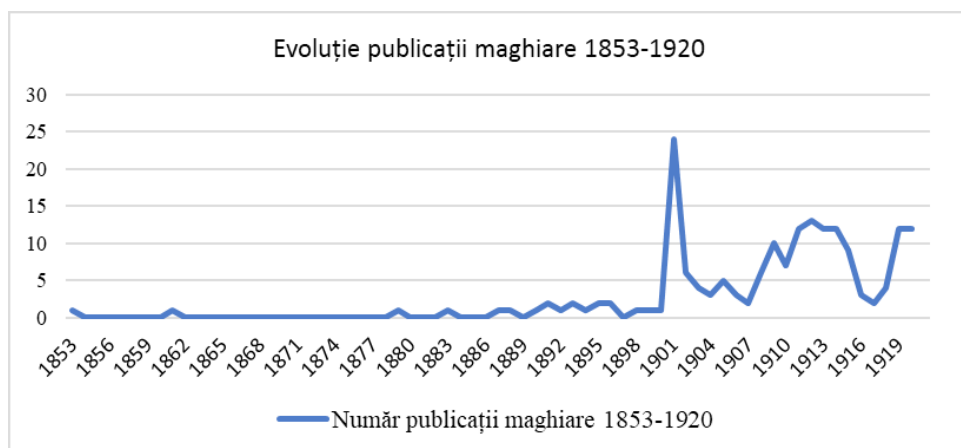
– Ai don cher (I don't care – Nu-mi pasă). E broc (broke – fără bani). Tot ce este, casele, furnișingu (furnishing – mobilă) și banii dela bancă sunt ale mele”⁴².

Există o discordanță referitoare la reperul temporar al primului ziar românesc cunoscut editat în spațiul american. Gazetarul Andrei Popovici, care în luna mai a anului 1937 a susținut o serie de conferințe în Ardeal, afirma că este vorba despre ziarul „*Românul*”, din Cleveland. Această poziționare este asumată de revista *Sociologie Românească*, editată de Dimitrie Gusti, care publică in extenso și fără nicio intervenție (nici măcar acolo unde stilul oral ar fi impus o stilizare) textul conferinței.

Pe de altă parte, profesorul universitar clujean Aurel Sasu, citat de jurnalista Lia Lungu, susținea că ar fi vorba despre „*Curierul Româno-American*”, periodic bilingv, în limbile română și idiş, apărut la New York în anul 1900. „Profesorul clujean, Aurel Sasu, pe care l-am cunoscut destul de bine (venind și dânsul adesea în America tot după anii '90, pentru a se ocupa de această cercetare), susține drept primă publicație „*Curierul Româno-American*”, bilingv, română și idiş, apărut în anul 1900 la New York. Un exemplar al ziarului se

⁴¹ Șerban Drutză, *op. cit.*, p. 60.

⁴² *Ibidem*.

află la Biblioteca Academiei Române din București. Tot potrivit cercetării profesorului Sasu, Valerian Trifa ar avea o mărturisire despre existența unui ziar „*The Tribune – Tribuna*”, apărut în anul 1903, în același oraș, Cleveland. Despre acesta, preotul Trifa susține că ar fi primul ziar al românilor ajunși în Lumea Nouă. Publicația a fost înființată de către Liviu R. Pașca⁴³.

Ziarul *Românul* avea caracter religios⁴⁴. Își schimbă mai multe denumiri de-a lungul timpului: *Lumea Nouă* (1909), *Flamura* (1910), *Tulnicul* (1910),

⁴³ Lia Lungu, *Românii din America...*, accesat în data de 22.04.2021, ora 13,42.

⁴⁴ Andrei Popovici, *Americanii de origine română*, în „Sociologie Românească”, II, 1937, nr. 5–6, mai-iunie, pp. 219–230.

Dreptatea (1911) și redevine *Românul*⁴⁵. Primul număr apare la data de 28 decembrie 1905. Ziarul a fost fondat de preotul greco-catolic Epaminonda Lucaciu, sosit în Statele Unite de la parohia sa din Cenad (Timiș), în anul 1905. Părintele Lucaciu (fiul lui Vasile Lucaciu) se implică în susținerea imigranților din Transilvania, înființând o casă de ajutor. Activitatea acestei case de ajutor avea să fie obiectul unui scandal public, declanșat de ziarul „*Tribuna*”, de la Arad, în urma căruia procuratura de la Oradea s-a autosesizat și l-a trimis în judecată pe Vasile Lucaciu, care încerca aici, în țară, să ofere românilor emigranți informațiile necesare evitării unor deziluzii și să îi dirijeze către instituția înființată de fiul său, pentru protejarea lor. Nu este surprinzător că pionierii presei românești din emigrație sunt ardeleni, întrucât în perioada 1899–1928 un procent de 83,4% din emigrația românească peste Ocean a provenit din Transilvania⁴⁶.

În articolul *Dr. Vasile Lucaciu în fața tribunalului din Arad. Vexații revoltătoare*, ziarul *Românul* scria: „Arad, 13 ianuarie. Încă cu 5–6 ani înainte, părintele dr. Epaminonda Lucaciu din Trenton (lângă New York), având aprobarea prealabilă a episcopatului nostru gr. cat. a înființat împreună cu alți preoți cu dragoste de neam, în localitatea numită, o Casă de emigrare (Aurora), a cărei menire era să dea țăranilor noștri emigranți în America sfaturile necesare, povețele bune și instrucțiile cuvenite pentru a se putea feri de șarlatanii, cari mișună acolo prin toate porturile și gările. E lucru îndeobște cunoscut, că mulți din emigranți au încăput pe mâna ăstorfel de șarlatani mizerabili și că au fost jefuiți de ei și lăsați la voia întâmplării pe acel tărâm îndepărtat. La dorința părintelui Dr. Epaminonda Lucaciu, tatăl dsale, care e mult respectatul nostru luptător dr. Vasile Lucaciu, a publicat în toate ziarele românești dela noi inserții informative, urmărind, firește, un scop nu numai românesc, ci și creștinesc, din cele mai frumoase. O astfel de inserțiune-apel s-a publicat și în fosta *Tribună* din Arad și a fost de ajuns să fie văzută de vigilenții ochi ai procurorului dela Oradea-mare, pentru ca neodihnitul Cerber să pună la cale imediat o serie de vexații împotriva părintelui V. Lucaciu și pentru ca să-l împrucesueze chiar, încriminându-l – horibile dictu – că a ademenit pe oameni să emigreze. Procurorul a crezut că găsește în fapta umană a dlui Lucaciu criteriile delictului cuprins în paragraful 32 al articolului de lege II din 1909, care lege prevede pedepsirea celor ce „în scopul de-a ademeni pe cineva la emigrare lansează știri false”.

După ce părintele Vasile Lucaciu a fost fără încetare vexat timp de aproape cinci ani, azi a avut loc în sfârșit desbaterea, în fața tribunalului de aici, din

⁴⁵ Ilie Rad, *op. cit.*, p. 92.

⁴⁶ Christine Avghi Galitz, *Romanians in the USA. A Study of Assimilation Among the Romanians in the US*, Columbia University Press, New York, 1929.

Arad. „Acuzatul” s-a înfățișat dimpreună cu d. Gh. Nichin, semnatul firmei *Tribuna* și însoțit de d. Deputat Dr. Ștefan Cicio Pop, în calitate de apărător. Îndată la începutul desbaterii, părintele Lucaciu a declarat că va vorbi numai românește, deoarece – a zis dsa:

– *Vreau să afirm acest drept al limbei mele naționale.*

La întrebarea judecătorului dacă a fost vreodată pedepsit, „acuzatul” răspunde:

– *Nu!*

Aici procurorul a citat mai multe osânde politice memorabile, îndurate de distinsul „acuzat”:

– *Aceste nu sunt pedepse, – a ripostat părintele Lucaciu, – aceste îmi sunt spre mărire!*

Întrebat dacă se simte vinovat, „acuzatul” răspunde:

– *Nu numai că nu mă simt vinovat, dar cred, că merit laudă pentru buna mea faptă de-a fi avertizat pe emigranți. Vinovați sunt cei care m-au adus aici în fața dv.*

Văzând însuși procurorul netemeinicia absurdei acuzații, mai ales după ce în cursul desbaterii s-a dovedit acest lucru mai presus de ori și ce îndoială, – n-a voit totuși să-l facă scăpat pe distinsul acuzat și a recurs la un paragraf următor al legii din chestiune, cerând pedepsirea lui pentru că a publicat în *Tribuna* apelul unei societăți care n-avea – ce credeți?: n-avea statutele aprobate de ministerul de interne al Ungariei!

Apărătorul d. Dr. Ștefan C. Pop a dovedit că părintele Lucaciu trimisese „Tribunei” apelul în 20 martie 1909 și că Legea emigrărilor a intrat în vigoare abia la 1 Septembrie în acelaș an. În ciuda acestei clarificări a chestiunii, tribunalul a adus o sentință ultrasolomonică, în baza căreia d. Dr. Vasile Lucaciu e amendat cu 100 de coroane. Va să zică: a fost osândit în baza unei legi care pe vremea faptei incriminate nici nu există încă. Procesul acesta ne spune foarte mult despre țara, în care bărbați de talia și reputația unui dr. Vasile Lucaciu pot să fie șicanați și vexați timp de ani de zile, iar la urmă osândiți pentru delictе imaginare. Felix Hungaria!⁴⁷

La data de 1 septembrie 1906 apare ziarul *America*, editat de preotul Moise Balea, care a fost, în țară, starețul Mănăstirii Hodoș-Bodrog, cel mai vechi așezământ monahal cu activitate neîntreruptă pe teritoriul românesc (înființat în anul 1177), aflat lângă orașul Arad. Moise Balea avea să devină primul episcop ortodox român din America. Preotul Balea a susținut ziarul *America* până în anul 1908, ghidându-se după principiul înscris pe capul ziarului: „Apare când am timp, bani și voie”. În anul 1908, publicația a fost cumpărată de Uniunea Societăților Române de Ajutor și Cultură, cu prețul

⁴⁷ Dr. Vasile Lucaciu în fața tribunalului din Arad. Vexații revoltătoare în „Românul”, 1914, Arad, nr. 1, 1/14 ianuarie, p. 6.

de 11.500 de dolari⁴⁸, valoare justificată de tirajul ziarului, care în anul 1907 ajunge la 110.000 exemplare⁴⁹.

După anii 1910, efervescența jurnalistică începe să se manifeste în multe dintre statele în care s-au așezat ai noștri. Astfel că în scurt timp apar ziare, în Detroit, Chicago, în Pennsylvania, la Philadelphia și Pittsburg, New York, Washington DC, în California la San Diego, Los Angeles și Anaheim, dar și un ziar penticostal în Dearborn Michigan – notează publicista Lia Lungu⁵⁰.

Primul ziar maghiar cunoscut din America este pornit de un arădean, Kornis Károly, la data de 15 octombrie 1853, la New York⁵¹. Este vorba de *Magyar Száműzötték Lapja*⁵², săptămânal literar care din luna decembrie a aceluiași an, odată cu numărul șase al publicației, își încetează apariția. Primele două numere ale ziarului au apărut la un interval de opt zile, celelalte neregulat, pe măsură ce editorul reușea procurarea banilor necesari acoperirii cheltuielilor de tipar, realizat în format mic. La pornire, avea 41 de abonați, în condițiile în care prețul abonamentului anual a fost stabilit la 4 dolari. Primul număr al ziarului abundă în referiri la Arad, dintre care amintim articolele *Damjanics imája*⁵³ și *Az aradi csata*⁵⁴. Publicația are caracter politic, atacă deschis oponenții lui Kossuth, liderul revoluționarilor maghiari, analizează evoluția conflictului din Crimeea din perspectiva maghiarilor.

Fondatorul primei gazete a emigrației maghiare, Kornis Károly, s-a născut la Arad, în anul 1824. A absolvit liceul în orașul natal și a început studii juridice la Budapesta. A făcut pasul de la cariera de avocat la cea de asistent universitar, iar în timpul Revoluției de la 1848 devine acuzator public al tribunalului ad-hoc. Din cauza militantismului său revoluționar, în anul 1850 este condamnat la moarte și spânzurat în contumacie, pentru că apucase să se refugieze. Emigrează la Bruxelles, de unde ajunge la Londra și apoi, în anul 1842, la New York, unde se dedică gazetăriei. După eșecul ziarului, lucrează timp de patru luni într-o topitorie, salahor, și într-un atelier foto. Emigrează apoi în Brazilia și lucrează ca fotograf la Rio de Janeiro. În această calitate atrage atenția împăratului sud-american Pedro al II-lea, care îl copleșește cu un număr

⁴⁸ 331.096 dolari astăzi, potrivit www.in2013dollars.com, consultat la data de 22.04.2021, ora 16.21. La valoarea de atunci a terenurilor (un acru – 25 de dolari), suma reprezenta contravaloarea a 186 ha de teren.

⁴⁹ Lia Lungu, *Românii din America...*, accesat în data de 22.04.2021, ora 13,42.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Amerikai Magyar Népszava*, album aniversar de 10 ani, New York, 1909, p. 55.

⁵² *Foia exilaților maghiari*, lb. magh.

⁵³ *Rugăciunea lui Damjanics*, lb. magh. Damjanics a fost comandantul revoluționar al Cetății Aradului, unul dintre cei 13 generali executați la Arad de habsburgi, la 6 octombrie 1849, după înfrângerea armatelor revoluționare maghiare.

⁵⁴ *Bătălia de la Arad*, lb. magh.

de 12 comenzi, inclusiv portretul său oficial. La vârsta de 36 de ani își deschide un birou de avocatură și se consacră dreptului civil. Scribe mai multe lucrări despre căsătoriile civile⁵⁵, care îl pun în conflict cu Biserica Romano-Catolică dar, pe de altă parte, îi atrag simpatia și mai mare a monarhului brazilian, care îl promovează în Academia de la Sao Paolo. Încearcă să aducă în Brazilia vinuri din Podgoria Miniș-Măderat, unde fratele său deține mai multe vii, dar din cauza prețului ridicat al transportului abandonează această afacere. Scribe și tipărește, în limba portugheză, *Gramatica limbii latine*, în șase volume. În anul 1861 se îmbolnăvește de TBC și face tot posibilul pentru a reveni acasă, la Arad. Solicită clemența împăratului Franz Josef, împotriva căruia a luptat în revoluția din 1848–1849, dar nu mai are răbdare să o aștepte și se întoarce la Arad, la 27 octombrie 1862, grav bolnav de tuberculoză. Se stabilește la Ghioroc, la fratele său, și scribe de aici câteva articole despre vinurile locale. Peste trei luni încetează din viață, la 27 ianuarie 1863⁵⁶.

La New York, din anul 1899, se editează *Amerikai Magyar Népszava*⁵⁷, primul ziar al imigranților din Imperiul Austro-Ungar, cu adevărat longeviv, care a pornit ca săptămânal și a ajuns cotidian. Ziarul a rezistat până astăzi. În anul 1909, la zece ani de la apariție, a editat un album aniversar, în peste pagini, cu informații inedite despre viața și activitatea emigranților din America. În 1949, la 50 de ani de existență, publicația editează la New York un Album Jubiliar de Aur, cu 308 pagini. Albumul este prefăcut de mesajul președintelui american Harry Truman și al fostei prime doamne a Americii, Eleanor Roosevelt.

După anul 1900, au urmat multe alte periodice. În anul 1902 apare *New Yorki Napló*, primul ziar al emigranților maghiari care, de la cel dintâi număr, are caracter cotidian. Va rezista timp de șase luni.

Concluzii. Concentrarea publicațiilor reflectă concentrarea forței economice a imigranților, respectiv a vieții culturale și confesionale. A existat o evoluție în timp a unor ziare mai importante, care și-au schimbat denumirea, dar au continuat să apară cu proprietari noi sau cu echipe redacționale noi.

Din cercetarea publicațiilor reiese că presa emigrației maghiare a fost mai diversificată decât presa emigranților români și s-a constituit prioritar pe principiile economiei de piață, în vreme ce cea românească s-a grupat cu precădere în jurul bisericilor și a avut un mai pronunțat accent confesional. Numărul publicațiilor maghiare a fost mai mare, iar ziarele de limbă maghiară au fost răspândite pe un teritoriu mai vast. În multe cazuri, editarea ziarelor a fost apanajul unei singure persoane și nu a unui grup de investitori, ceea

⁵⁵ Aceste lucrări sunt în custodia British Museum, din Londra.

⁵⁶ Csorba Akos, *Magyar tudos Braziliában*, în „Hazánk”, I, nr. 40, 1 octombrie 1865, pp. 633–635.

⁵⁷ *Glasul Maghiarilor din America*, lb. magh.

ce a condus la caracterul sporadic al unor publicații, condiționat de situația materială a proprietarului.

Presa emigrației a avut o componentă patriotică bine dezvoltată, abordând și teme de actualitate locală din localitățile de baștină ale emigranților. În jurul unor ziare s-au creat concentrări de intelectuali, cu opinii ferme, cel mai adesea critice față de situația „de acasă”. De asemenea, aceste publicații au reprezentat și un forum al elitei din Transilvania pentru a se adresa emigranților. Ziarele au făcut lobby, în unele situații, pentru susținerea cauzei naționale a celor de acasă, fie în perioada premergătoare sau în zilele Marii Uniri (presa românească) fie în timpul tratatului de la Trianon și în urma deciziilor acestuia (presa maghiară, cu mențiunea că și presa românească a urmărit cu atenție evoluția dezbaterilor de la Paris și a pledat cauza românească).

Bibliografie

Surse editate. Lucrări generale și speciale

Amerikai Magyar Népszava–Szabadság Az Amerikai Magyar Népszava Jubileumi Diszalbuma, New York, 1909.

Boia, Lucian, *On the history of Rumanian immigration to America, 1900–1918*, în Keith, Hitchins, *Rumanian studies, an international annual of the humanities and social sciences*, vol. III, 1973–1975, Editura E. J. Brill, Leiden, 1976.

Csorba, Akos, *Magyar tudos Braziliában*, în „Hazánk”, I, nr. 40, 1 octombrie 1865.

Drutză, Șerban, *Românii în America*, Tipografia S. Alexandru, Chicago, 1922.

Galitzi, Christine Avghi, *Romanians in the USA. A Study of Assimilation Among the Romanians in the US*, Columbia University Press, New York, 1929.

Popovici, Andrei, *Americanii de origine română*, în „Sociologie Românească”, II, mai-iunie 1937, nr. 5–6.

Rad, Ilie, *Aspecte ale presei românești din exil (cu referire la presa din SUA și din Israel)*, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu Mureș, 2007.

Webografie

Lakatos, Eva, *100 éves az Eleven Ujság*, disponibil la http://epa.oszk.hu/00000/00021/00338/pdf/MKSZ-EPA00021_1988_104_04_274-283.pdf

Lungu, Lia, *Românii din America și ziarele lor – partea a II-a*, publicat pe cristoiublog.ro, la adresa <https://www.cristoiublog.ro/romanii-din-america-si-ziarele-lor-partea-a-ii-a>.

Anexă

Lista ziarelor românești identificate (1900–1920)

Localitatea

- Cleveland (Ohio)** „Românul” (1905); „The Tribune – Tribuna” (1903); „America Literară” (1917); „America” (1906); Foaia interesantă (1917); Libertatea (1917); Allright (1908); La coș (1904); 9. Ilustrația (1917); Catolicul American (1908); Calendarul național al ziarului America (1912); Creștinul (1913).
- Youngstown (Ohio)** „Glasul Vremii” (1912); „Transilvania” (1917); „Unirea” (1915); „Sămănătorul” (1917); Foaia poporului (1915).
- Canton (Ohio)** „Ortodoxul Român” (1918).
- New York** „Curierul Româno-American” (1900); „Deșteaptă-te Române” (1912); „Steaua Noastră” (1912); Poșta (1917); Opinia (1918); Neamul Românesc (1918).
- Buffalo (New York)** „Lumina” (1917)
- Chicago (Illinois)** „Tribuna” (1915); „Muncitorul” (1913); „Dreptatea” (1913); „Lumea Nouă” (1912).
- Indiana Harbor (Illinois)** „Calicul Român” (1909)
- Detroit, Michigan** „Familia” (1917); „Progresul” (1916); „Vocea Poporului” (1917); „Sentinela” (1915); Deșteptarea (1913).
- Weirton, West Virginia** „Urzica” (1914)
- Alte localități** „Pribeagul” (1911); „România” (1917); „România Nouă” (1920).

Lista ziarelor maghiare identificate (1853–1920)

- New York** „Magyar Száműzöttek Lapja” (1853); „Magyar Amerika” (1879); „Hungária” (1887); „Osterreichisch Ungarische Zeitung” (1888); „Boldog Orák” (1892); „Népjog” (1893); „Magyar Híradó” (1894); „Amerikai Képes Lapok” (1895); „The Hungarian American” (1896); „Amerikai Magyar Népszava” (1899); „Amerikai Magyar Szemle” (1901); „Bevándorló” (1901); „Új Hazánk” (1901);

„Sátán” (1901); „Pitty Palaty” (1901); „Magyar Posta” (1901); „Amerikai Magyar Munkás Világ” (1902); „New Yorki Napló” (1902); „Magyar Jövő” (1902); „Népakarat” (1903); „Heti Szemle” (1904); „Tárogató” (1904); „Előre” (1905); „Új Világ” (1905); „Amerikai Typographia” (1907); „Amerikai Hírlap” (1908); „Függetlenség” (1909); „Amerikai Magyar Mérnök- és Építészegylet Ertesítője” (1909); „Napsugár” (1909); „Képes Családi Lapok” (1909); „Református Híradó” (1910); „Testvériség” (1911); „Mesemondó” (1911); „Hunnia” (1911); „Amerikai Magyar Újság” (1911); „Amerikai Magyarság” (1911); „Egyetértés” (1911); „A Cigányprimás” (1912); „Haladás” (1912); „Bérmunkás” (1912); „Kalapács” (1912); „Színházi Újság” (1912); „A Népbarát” (1913); „Képes Tudósító” (1913); „America” (1914); „Magyar Bányászlap” (1914); „A halva született eleven Újság” (1915); „A Hét” (1915); „Első Magyar Páholly” (1915); „Berko Képes Újságja” (1916); „Előre Képes Folyoirat” (1916); „Az Ember” (1918); „Ipari Köztársaság” (1918); „Képes Világlap” (1920); „Amerikai Futár” (1920); „Jó-Egészség” (1920); „Magyar Bányászlap” (1920); „Magyar Munkáslap” (1920).

**Buffalo
(New York)**

„Amerikai Magyar Szemle” (1913); „Mi Életünk” (1915); „Buffalo és Vidéke” (1920).

**Passaic
(New York)**

„Darázs” (1903); „Hajnal” (1908); „Szabad Sajtó” (1909).

**Newark
(New York)**

„Newarki Híradó” (1914).

**Trenton
(New Jersey)**

„Trenton és Vidéke” (1901); „Magyar Hírlap” (1909); „Függetlenség” (1913).

**Perth Amboy
(New Jersey)**

„Hit” (1901); „New Jersey Híradó” (1910); „Perth Amboy és Vidéke” (1919).

**Alpha (New
Jersey)**

„Alpha és Vidéke” (1902); „Közlöny/Hungarian Bulletin” (1919).

**New Brunswick
(New Jersey)**

„Magyar Újság” (1901); „Hírnök Újság”/„Herald News” (1911); „Magyar Hírnök” (1911); „New Brunswicki Magyar Újság” (1917); „A Kereszt”/„The Cross” (1919).

**Philadelphia
(Pennsylvania)**

„Egyenlőség” (1901); „Amerikai Magyar Magazin” (1901); „Magyar Szemle” (1901); „Philadelphiai Szemle” (1903); „A mécs” (1905); „Magyar Köztársaság” (1906); „Önállás” (1907); „Havi Közlöny” (1908); „Philadelphiai Hírlap” (1912); „Magyar Híradó” (1914); „Világosság” (1914).

Mckeesport (Pennsylvania)	„Magyar Katholikus Zászló” (1912); „Magyarok Csillaga” (1895).
Pittsburgh (Pennsylvania)	„Népszószék” (1901); „Amerikai Magyar Református Naptár” (1902); „Örömhír”/„Evangel” (1904); „Magyar Zászló” (1906); „Pittsburghi Híradó” (1909); „Összetartás” (1913); „Magyar Világ” (1914); „Magyar Híradó” (1915).
Betlehem (Pennsylvania)	„Magyar Szó” (1901); „A Hét” (1913).
Homestead (Pennsylvania)	„Homestead és Vidéke Szt. Illés Magyar Görög Katholikus Hitközségi Értesítő” (1918).
Johnstown (Pennsylvania)	„Johnstowni Híradó” (1910).
Hazleton (Pennsylvania)	„Önállás” (1891).
Northampton (Pennsylvania)	„Regnum Marianum” (1908).
Lancaster (Pennsylvania)	„Reformátusok Lapja” (1901).
Cleveland (Ohio)	„Amerikai Magyar Nemzetőr” (1883); „Danubia” (1890); „Szabadság”/„Liberty” (1891); „Magyar Szentterzsébet Amerikai Hírnöke” (1893); „Clavelandi Magyar Rekorder” (1896); „Naplo” (1898); „Magyar Hírmondó” (1900); „Katholikus Magyarok Vasárnapja” (1901); „Őrálló” (1901); „Magyar Napilap” (1902); „Dongó” (1903); „Esti Ujság” (1905); „Garabonciás” (1908); „Bulletin of The Hungarian American Federation” (1908); „Haladás” (1909); „Munkás” (1909); „Evangélium Hírnöke” (1910); „Otthon” (1910); „Csaladi Lapok” (1911); „Kajna” (1912); „Képes Családi Lapok” (1913); „Kritika” (1914); „Krónika” (1914); „Obrana” (1914); „Magyar Hírlap” (1914); „A Szabadság Hetilapja” (1916); „Cleveland Plain Dealer” (1919); „Clevelandi Magyar Ujság” (1919); „Magyar Gazda” (1919); „Clevelandi Hírlap” (1920); „Képes Világlap” (1915); „Bukfenc” (1919); „A Küzdelem” (1920); „Ösvény” (1920).
Martins-Ferry (Ohio)	„Függetlenség” (1912).
Lorain (Ohio)	„Loran és Vidéke” (1913).
Columbus (Ohio)	„Columbusi Újság” (1901).

Akron (Ohio)	„Akroni Hírlap” (1914); „A Hét” (1919).
Youngstown (Ohio)	„Örömhír” (1901); „Reformátusok Lapja” (1901); „Katholikus Képes Családi Lapok” (1911); „Amerika Magyar Hírlap” (1912); „Pipacs” (1913).
Bridgeport, Connecticut	„Őrtálló” (1909); „Bridgeport” (1915); „Egyetértés” (1915).
Wallingford (Connecticut)	„Ébresztő” (1920).
Chicago (Illinois)	„Chicagói Hírlap” (1901); „Chicago és Környéke” (1905); „Otthon” (1910); „Magyar Hírlap” (1912); „Bérmunkás” (1912); „Magyar Tribune” (1915); „Amerikai Figyelő” (1919); „Felszabadulás” (1919).
South Bend (Indiana)	„Az Igazság” (1901); „So(uth) Bendi Magyar Tudósító” (1911); „Városi Élet” (1920).
Hammond (Indiana)	„Arpádhoni Kertészlap” (1913).
Santa Rosa (California)	„Haraszythy magyarjai” (aprox. 1861).
San Francisco (California)	„Közös Társadalom” (1912).
Detroit (Michigan)	„Magyar Napilap” (1906); „Magyar Újság” (1910); „Katholikus Közlöny” (1913); „Magyar Hírlap” (1914); „Detroiti Újság” (1917); „Verhovayak Lapja” (1918); „Katholikus Őrszem” (1919); „Takarékos Háziasszony Újságja” (1919).
St. Louis (Missouri)	„Új Világ” (1901); „St. Louis és Vidéke” (1913); „St. Louis Naptára” (1920).
St. Paul (Minnesota)	„Evangéliumi Trombita” (1911).
Wheeling (West Virginia)	„Függetlenség” (1912).
Baltimore (Maryland)	„Új Világ” (1901).